

2017 | 2

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ A TARTALOMBÓL

- *ALESSANDRO DI BARI*
LUXEMBURGI ZSIGMOND FRIAULI LEVELEI
- *ARNO STROHMEYER*
TRENDEK ÉS PERSPEKTÍVÁK
A KORA ÚJKORI DIPLOMÁCIATÖRTÉNETBEN
- *DEÁK ÁGNES*
HIVATALI VISSZAÉLÉSEK
NEMZETISÉGI KÜZDELMEK ERŐTERÉBEN
- *FODOR PÁL*
A BUDAPESTI IMÁM
- *BARTHA ÁKOS*
BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE
MANDÁTUM NÉLKÜLI KORSZAKA
A KISGAZDAPÁRTBAN
- *PENKA PEJKOVSKA-DEMETER GÁBOR*
A BEVÁNDORLÓK ÉS MUNKAERŐPIACI
BEILLESZKEDÉSÜK A KÉT VILÁGHÁBORÚ
KÖZÖTTI MAGYARORSZÁGON

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LIX. ÉVFOLYAM, 2017. 2. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,

GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,

OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,

SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,

VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

- Arno Strohmeier: Trendek és perspektívák a kora újkori diplomáciatörténetben.
A konstantinápolyi Habsburg diplomaták esete 177
- Deák Ágnes: Hivatali visszaélések nemzetiségi küzdelmek erőterében
(Kővár vidéke, 1861–1863) 199
- Bartha Ákos: Bajcsy-Zsilinszky Endre mandátum nélküli korszaka a Kiszgazdapártban
(1936–1939) 221
- Penka Pejkovszka–Demeter Gábor: A bevándorlók és munkaerőpiaci beilleszkedésük
a két világháború közötti Magyarországon 261

MŰHELY

- B. Halász Éva: Generalis congregatiók Szlavóniában a 13–14. században 283
- Papp Ingrid: A lutheránus egyház alapítóinak emlékezete a 17. századi szlávajkú
magyarországi evangélikus polgárság körében 299
- Fodor Pál: A budapesti imám. Kísérlet a boszniai muszlimok integrációjára (1909–1911) 315

DOKUMENTUM

- Alessandro Di Bari: Luxemburgi Zsigmond Friaulban őrzött kiadatlan levelei (1411–1418) 325

MÉRLEG

- Permanens háború a nulla évben (*Müller Rolf*) 341

DEÁK ÁGNES

Hivatali visszaélések nemzetiségi küzdelmek erőterében

(Kövár vidéke, 1861–1863)*

Nagysomkúti Pap Zsigmond (Sigismund Pop) Kövár vidéki főkapitány országosan ismert alakja volt a Schmerling-provizórium kori (1861. november–1865. június) megyevezetői karnak. A tekintélyes birtokos családból származó Pap 1817-ben született Belényesen. Nagysomkúton, Belényesen és Nagyváradon járt gimnáziumba, 1834-től a nagyváradi jogakadémián, majd 1836-tól a pesti központi papnevelő intézetben tanult, 1841-ben görögkatolikus pappá szentelték. Ezután püspöke a belényesi gimnáziumba nevezte ki tanárnak. 1847-ben áttért az ortodox hitre. 1848 előtt a pesti román görögkeleti egyházközség lelkészévé választották. „Nemesi radikális román politikusként” részt vett a sajtóperben elítélt Eftimie Murgu román ügyvéd börtönből való kiszabadításában 1848 áprilisában. 1848. május 23-án a vallás- és közoktatási minisztérium közoktatási osztályának fogalmazójává (1849 februárjától titkárává) nevezték ki. Követte a kormányt Debrecenbe, majd Szegedre is. Kövár vidékén, a Kisnyíresi, a Nagysomkúti és a Bunyi járásból alakított választókerületben országgyűlési képviselőnek választották. Tagja volt a júliusban megalakult Egyenlőségi Társulatnak. Újságíróként is szolgált a magyar kormányt, a román nyelvű kormánypárti lap, az *Amiculu Poporului*, majd a *Democratia* szerkesztője volt. 1848 szeptemberében három másik román képviselővel együtt fegyverbe szólította népét a forradalom vívmányainak védelmére. Októbertől kormánybiztos, 1849. február 4-től az Országos Honvédelmi Bizottmány titkára. 1849. április 5-én tagja lett az akkor megalakuló Radical Pártnak. Képviselőként s minisztériumi alkalmazottként többször is szót emelt a magyarországi nem magyar nemzetiségek anyanyelv-használati jogainak az oktatási intézményekben való biztosítása érdekében. A pesti haditörvényszék 1850. július 20-án kötél általi halálra ítélte, de végül teljes kegyelmet kapott. Hazatérése után Buttyinban (Kőrösbökény, Arad megye) telepedett le, a következő évtizedben ügyvédként működött, s tehetős háztulajdonosá lett.¹ Amikor az 1860. októberi diploma kibocsátása után újrászerveződtek a me-

* A tanulmány az OTKA K 83777. sz. „A Schmerling provizórium története” című kutatási program keretében készült.

¹ Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. IX. Ráth Mór, Pest, 1862. 113.; Kempelen Béla: Magyar nemesi családok. VIII. Grill Károly, Bp., 1914. 169.; F. Kiss Erzsébet: Az 1848–1849-es magyar minisztériumok. Akadémiai, Bp., 1987. 579.; Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja. Szerk. Pálmány Béla. Magyar Országgyűlés, Bp., 2002. 688–690. (Horváth Lajos szócikke); Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. X. Hornyánszky Viktor, Bp., 1905. 366–367.; Spira György: A pestiek Petőfi és Haynau kö-

gyei választott bizottmányok, Papot 1861. február 17-én az uralkodó Kővár vidék főkapitányává nevezte ki. Március elején ünnepélyes külsőségek között fogadták Nagysomkúton, majd a hónap végén megtartották a tisztújítást. A román és magyar nemzetiség testvériségének jegyében a megválasztott román tisztviselők egy része magyarul s a magyarok egy része románul tette le a hivatali esküt. A vidéket időközben a partiumi vármegyékkel együtt Erdélytől átszatolták a magyarországi közigazgatáshoz. 1861-ben Pap nem indult országgyűlési képviselőjelöltként, testvérét, Pap Józsefet (Josif Pop) viszont – aki 1848 előtt az erdélyi országgyűlésen képviselte már a kerületet – a remetei választókerületben egyhangúlag megválasztották.² A vidék bizottmánya április közepén feliratban nyilvánított köszönetet az uralkodónak a Magyarországgal való egyesítésért, ugyanakkor kérték a nemzetiségi egyenjogúság törvényhozási biztosítását, illetve a felsőbb hatóságoknál megfelelő képzettséggel rendelkező román tisztviselők „elegendő” számban való alkalmazását.³ Amikor az 1861-es országgyűlést augusztus 22-én feloszlatta az uralkodó, a megyékben ellenállási mozgalom indult. A megyei tisztikarok lemondtak, hazaárulónak minősítve a továbbszolgálókat. Kővár vidékének bizottmánya és tisztikara a kevés kivételek közé tartozott, ők helyükön maradtak. Amikor az uralkodó 1861. november 5-i rendelete felfüggesztette az alkotmányosságot, s feloszlatta a választott megyei önkormányzatot, a tisztikar továbbra is folytatta a szolgálatot – ami kétségtelenül a főkapitány nagy érdemének minősült az új kormányzati szereplők szemében. Ráadásul 1861-től 1871-ig *Concordia* címmel kormánypárti román nyelvű napilapot jelentetett meg.⁴

A korabeli hivatali akták mindemellett Pap előéletének sötétebb zugaiba is bepillantást engednek. Eszerint a görögkatolikus pap-tanár Belényesen, majd a Bánátban Nagyszentmiklóson a rábízott pénzekkel nem tudott elszámolni, sikasztással vádolták, s a felelősségre vonás elől menekülve tért át ortodox hitre. Egy másik verzió szerint Belényesen egy férjzett nővel, későbbi feleségével botrányos életet élt, ezért távolította el a váradi püspök. (Sőt állítólag a nő akkor ment férjhez egy községi jegyzőhöz, amikor a Pappal folytatott viszony nyomán terhes lett.) Pap ekkor tért át, majd kinevezték aradi görögkeleti püspöki helynökké. Már ilyen minőségében vonták felelősségre egyházi pénzek hűtlen keze-

zött. Enciklopédia Kiadó, Bp., 1998. 62–63., 301.; *I. Tóth Zoltán*: Kossuth és a nemzetiségi kérdés 1848–1849-ben. In: Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. Szerk. I. Tóth Zoltán. II. Akadémiai, Bp., 1952. 278., 302., 316., 327.; *Pap Zsigmond–Mihályi Gábor–Szerb Tivadar–Mány József* román képviselők: Román testvérek! Pest, 1848. szept. 10. Landerer és Heckenast, Pest, 1848.; *Glück Jenő*: Adatok a pest-budai, budapesti román egyházi élet történetéhez. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok (1997) 3–4. sz. 9.

2 Pap kinevezéséről ld.: Hivatalos rész. Sürgöny 1861. febr. 23. Beszámoló a vidék alkotmányos szervezéséről: Pesti Napló 1861. márc. 13.; Esti lap 1861. ápr. 6., 1861. ápr. 13. – *Ruszoly József*: Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1861–1868. Püski, Bp., 1999. 361.

3 Pesti Napló 1861. ápr. 18. („Megyei élet” című rovat).

4 Pap hivatalnoki minősítési táblázatát (1864. febr. 5.) ld.: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest; = MNL OL), Abszolútizmus-kori levéltár, M. kir. helytartótanács, D 191 Elnöki iratok 14 356.III.1863. Kővár vidékről ld.: *Szentgyörgyi Mária*: Kővár vidékének társadalma. Akadémiai, Bp., 1972. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 56.)

lése miatt, s ezért sietett Pestre. A „forradalmi cultusminisernél” menedéket talált, később pedig sikerült egyházi szertartás szerint összeházasodnia a szintén görögkeleti hitre áttért férjezett asszonnyal. Azt a tényt mindkét életrajzi variáció tartalmazza, hogy házassága egyházjogilag érvénytelen, mivel a feleség korábbi férje még életben volt.⁵

A provizórium kormányzatának vezetői, Forgách Antal gróf magyar kancellár és Pálffy Móric gróf altábornagy helytartó érthetően örömmel fogadták Pap és tisztikara készségét a további hivatali szolgálatra. Úgy tűnt, jó kezekben van a helyi igazgatás a tavasszal választott tisztviselők kezében. Láthatólag nem találták kifogásolhatónak, hogy a tisztikar vezető pozícióit már a választás alkalmával Pap közeli rokonai nyerték el és tarthatták meg. (Pap a rokonai előrejutását egyébként is támogatta. Testvérét, a már említett Pap Józsefet, aki az első alkapitányi tisztelet is betöltötte, 1863 elején – anélkül, hogy a családi köteleket megemlíttette volna – mint a románság képviselőjét ajánlotta a királyi kúrián való alkalmazásra Pálffynak.)⁶

Az első kisebb jelentőségű botrány Pap Zsigmond körül akkor adódott, amikor 1862 nyarán a budai országos főpénztár jelentette, hogy az uralkodó által 1861. július 4-én felszerelési költségekre engedélyezett 1000 forintnyi előleget Papnak két részletben, 1862 februárjában, illetve augusztusában kellett volna visszafizetnie, de ennek nem tett eleget. Többszöri eredménytelen fizetési felszólítás után Pálffy úgy döntött, hogy tíz-husz havi részletben a fizetéséből kell levonni az előleget.⁷

1862. július végén azután arról értesítette Forgáchot a helytartó, hogy a *Concordia* 50–51. számában egy tárcsa a dákoromán kontinuitás eszméit hirdette, s „a magyarok ellen egyaránt sértő és ingerlő” hangnemben szólt. Pap állami tisztviselő volta folytán a lap ellen haditörvényszéki sajtóeljárás indítása kellemetlen lett volna a kormányzat számára, ezért Pálffy inkább a lap megintéséhez kérte Forgách előze-

5 Österreichisches Staatsarchiv (Bécs; = ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (= HHStA), Kabinettsarchiv, Jüngerer Staatsrat, Gremial 503/1864. Andreánszky Sándor államtanácsos előterjesztése az Államtanács (Staatsrat) részére. Bécs, 1864. júl., ill. Mecséry rendőrminiszter hozzászólása a vitához; MNL OL D 191 14 356.III.1863. Hrabovszky Zsigmond jelentése Pálffy Móric gróf helytartóhoz. Buda, 1863. dec. 12.

6 MNL OL D 191 4186.III.1863. Pap jelentése Pálffyhoz. Pest, 1863. jan. 27. – Pap József egyik beadványának tanúbizonysága szerint 1838-ban tett ügyvédi vizsgát, 1836–1848 között Kővár vidékén töltött be választott kerületi tisztségeket (árvbíró, törvényszéki ülnök és tiszti főügyész). Két alkalommal, 1842–1843-ban és 1846–1847-ben a kerület követeként részt vett az erdélyi országgyűlésen. A forradalom idejéről ugyanitt nagyon szűkszavúan csak annyit árult el, hogy később igazolták, tehát „az Ófelségének tartozó hűséget [...] megtartotta”. 1849 után cs. kir. becsülő biztos; majd miután az osztrák törvényekből is ügyvédi vizsgát tett, ő is ügyvédkedett Nagysomkúton. 1861. március 25-én közfelkiáltással megválasztották a vidék első alkapitányának, majd országgyűlési képviselőnek is, ott a „mérsékelt párthoz” tartozott. MNL OL D 191 47.III.1866. Pap József beadványa Pálffyhoz. Pest, 1863. nov. 26. Vö. *Ruszoly J.*: i. m. (2. jz.) 362. – A magyar nyelvű idézeteket itt és a továbbiakban modernizált helyesírással közlöm.

7 MNL OL D 191 47.III.1866. Pálffy levélfogalmazványai Paphoz (Buda, 1862. aug. 18., nov. 10.) és Pálffy jelentésfogalmazványa Forgáchhoz (Buda, 1862. dec. 25.).

tes hozzájárulását, aki azonban ehelyett altatta az ügyet. Ősszel mindennek ellenére Pálffy engedélyezte 1500 forintnyi laptámogatás kifizetését Pap újságja számára, amit Forgách nem túl lelkesen, de jóváhagyott. Ugyanakkor igyekeztek elérni, hogy Pap a kiadói jog megtartása mellett a szerkesztést adja át más, hivatali alkalmazásban nem álló személynek, így veje, Román Sándor (Alexandru Roman) vette azt át.⁸

Vádak és ellenvádak

1863 tavaszán arról futott be jelentés a helytartóhoz, hogy egy Közép-Szolnok megyében tett magánlátogatása során Pap teljesen lerészegedve illetlenül viselte magát: a vele utazó Buttyán László (Vasiliu Buttyán), Kővár vidéki főszolgabíró összeszólalkozott egy ottani csendbiztossal, s párbajsegédnek Papot kérte fel, aki viszont a csendbiztost csendőrökkel el akarta fogattni. Ez alkalommal még figyelmeltetéssel megúsza a dolgot Pap.⁹

Mindeközben több ügyben is érkeztek panaszok hivatali működésével kapcsolatban, de a helytartótanács gépezetét a bécsi magyar kancelláriáról érkező impulzus hozta csak működésbe. Nyár közepén Katona Miklós magyarberkeszi birtokos ugyanis egy Forgách kancellárhoz intézett levélben feljelentette Papot hivatali visszaélések miatt. Katona Kővár vidék legismertebb magyar politikusa volt, apja egykor maga is Kővár vidéki kapitány. 1840-ben lépett ki a császári hadseregéből, ezt követően Kővár vidék jegyzője, szolgabírája, országgyűlési követe lett. 1848-ban honvédtisztként lényeges szerepet játszott az erdélyi hadszíntéren, alezredesi rangig vitte. 1849 után emigrációban élt, 1852-ben távollétében a hadbíróóság halálra ítélte. 1859-ban hazatérési engedélyt kért, de nem kapott. Ennek ellenére hazatért, bíróság elé állt, újra halálra ítélték, de a bíróság teljes amnesztiát ajánlott számára, amit az uralkodó Nádasdy Ferenc gróf igazságügy-miniszter támogatása nyomán elfogadott.¹⁰ Katona azt állította, hogy Pap olyan költségekkel terheli a vidék lakosságát, amelyet az nem bír: új megyeház építésére járt ki engedélyt a helytartótanáctól, melynek költségvetése 120 ezer forint (a megyeház épí-

8 MNL OL Abszolútizmus-kori levéltár, D 185 M. kir. udvari kancellária, Elnöki iratok 1862:575. Pálffy jelentése Forgáchhoz. Buda, 1862. júl. 29. (fogalmazványát a kifogásolt cikk német nyelvű tartalmi összefoglalójával ld.: MNL OL D 191 15 122.IV.B.1862); MNL OL D 191 14 022.IV.B.1862. Pálffy levélfogalmazványa Forgáchhoz (Buda, 1862. okt. 20.) és Forgách levele Pálffyhoz (Bécs, 1862. nov. 3.); MNL OL D 185 1863:403. Pálffy jelentése Forgáchhoz. Buda, 1863. ápr. 12.

9 MNL OL D 185 1863:235. Forgách levélfogalmazványa Wiski György Közép-Szolnok megyei főispáni helytartóhoz. Bécs, 1863. márc. 7.; MNL OL D 185 1863:323. Wiski jelentése Forgáchhoz. Zilah, 1863. márc. 19.

10 Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867. Abteilung IV: Das Ministerium Rechberg. I. 19. Mai 1859–2/3. März 1860. Bearbeitet und eingeleitet von Stefan Malfèr. Öbv & hpt, Wien, 2003. 355. A miniszteri konferencia ülésének jegyzőkönyve, 1859. dec. 29. – Hibás az az adat, hogy csak 1865-ben tért volna haza. *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. V. Hornyánszky Viktor, Bp., 1897. 1220–1221.; *Bona Gábor*: Tábornokok és törzsisztiek az 1848/49. évi szabadságharcban. 3., átdolg., jav. kiad. Heraldika, Bp., 2000. 421–422.

tését testvére, Pap József indítványozta sikerrel még a tisztújító közgyűlésen); a vidék ajándékként kapott egy értékes ezüstkalamárist aranytollal; 600 forintért megrendeltette a megyeház nagyterme számára saját olajfestmény portréját. Katona kivizsgálást kért, hozzátéve, hogy bármilyen nemzetbeli, csak ne román legyen a kiküldött királyi biztos. Forgách a Budától éppen távol levő Pálffy helytartó helyett a helytartótanács elnöki helyettesének, Privitzer Istvánnak írt levelében részrehajlás nélküli vizsgálatot rendelt el, javaslatot kért a királyi biztos személyére, kikötve, hogy szükséges előfeltétel a román nyelvtudás.¹¹ Több helytartótanácsos, illetve Nábráczky Antal Kraszna megyei főispáni helytartó neve is felmerült lehetséges biztosként. Közben maga Katona nem csinált titkot a feljelentés tényéből s a várható vizsgálatból, így Pap jó előre igyekezett tekintélyét védeni. A helytartótanácsához benyújtott kérvényben kérte, hogy a kiküldendő királyi biztost majd mint „Kövárvidék alkotmányos eljárásáról magának hiteles tudomást szerzendő királyi biztost mutathassa be” (azaz ne mint potenciális visszaélések kivizsgálóját), s hogy a királyi biztos vele egyenrangú hivatali beosztású legyen, de ne leváltott főispán. Ennek csak egyetlen személy felelt volna meg, Máramaros megye le nem váltott, de a megye vezetése alól 1861 őszén ideiglenesen felmentett román főispánja, Mán József, akit viszont Pálffy politikai tekintetben nem tartott megbízhatónak, s ellenezte kiküldését. Helyette Szerb Tivadar Arad megyei főispánt készült Kővár vidékére küldeni. Forgách azonban az Alföldet sújtó nagy szárazság nyomán fellépő éhínség követelte kormányzati feladatok miatt nem látta volna szívesen Szerbet állomáshelyétől távol, s inkább helytartótanácsos kiküldését támogatta. Végül a kancellár Hrabovszky Zsigmond helytartótanácsost látta a legalkalmasabbnak, aki ugyan nem tudott románul, de az év elején egy igencsak bonyolult és a Kővár vidékihez hasonló esetben, ugyanúgy kiélezett párt- és nemzetiségi harcok közepette királyi biztosként már derekasan helytállt Máramaros megyében. Így szeptember 15-én Pálffy Hrabovszkyt küldte ki Nagysomkútra, a már említett Nábráczkyt pedig kérte, hogy küldjön mellé egy törvénytudományban jártas, románul tudó és megbízható tollnokot segédként. Ha Pap második feltétele nem is teljesült, első kérését, hogy a vizsgálat megindítására az ő előzetes kompromittálása nélkül kerüljön sor, Pálffy és Forgách is respektálandónak vélte. Közben Katona szeptember elején sürgette a vizsgálat kezdetét, mondván, nagy erővel folyik a kompromittáló adatok eltüntetése.¹²

11 MNL OL D 191 47.III.1866. Katona beadványa Forgáchhoz (dátum nélkül) és Forgách leirata Privitzerhez (Bécs, 1863. júl. 14.).

12 MNL OL D 191 47.III.1866. Privitzer levélfogalmazványa Forgáchhoz (Buda, 1863. júl. 26.), Forgách levelei Pálffyhoz (Bécs, 1863. szept. 6., szept. 14.), Pálffy levélfogalmazványa Hrabovszkyhoz (Buda, 1863. szept. 15.) és Pálffy levélfogalmazványa Nábráczkyhoz (Buda, 1863. szept. 17.) (Forgách leveleinek fogalmazványait ld.: MLN OL D 185 1863:1077., 1109.); MNL OL D 185 1863:950., 1077. Pálffy jelentései Forgáchhoz. Buda, 1863. aug. 5., aug. 31. (fogalmazványát ld.: MNL OL D 191 47.III.1866.); MNL OL D 185 1863:1109. Katona Miklós beadványa Forgáchhoz. Sárosmagyarberkesz, 1863. szept. 8. – A máramarosi vizsgálatról ld.: *Deák Ágnes*: „a jó ügy iránti igyekezetében talán nem tart helyes mértéket”. Vizsgálat egy megyei királyi biztos ellen, 1863. (Megjelenés előtt.)

Hueber Zsigmond helytartótanácsos összegyűjtötte a helytartótanács különféle osztályainak irataiból meríthető információkat a vádpontokkal kapcsolatban. Igen hosszú bűnlistát csatolt jelentéséhez:

1. Közpénztár károsítása (összesen 10 vádpont): Papot 1861. január végén nevezte ki az uralkodó, s ő márciusban megszavaztatott magának a kerületi bizottmánnyal évi 5000 forint fizetést (ami rendkívül magasnak számított), s rögtön ki is vette az első félévre jutó teljes 2500 forintot. 1861. augusztustól azonban a főispáni/főkapitányi fizetéseket az országos pénztárból utalták ki, ennek ellenére ő felvette azt a házipénztártól is augusztus és szeptember hónapra. Helytartótanácsi rendelet dacára 6 szolgabírárt fizettek a megyei pénztárból az engedélyezett 4 helyett, továbbá Pap utasítást kapott egy csendbiztosi állás megszüntetésére is, de nem engedelmeskedett, mivel azt egy rokona töltötte be. Egy 1862-ben meghalt szolgabíró fizetését nagybátyjának utaltatta ki három hónapra. 1862-ben 4 törvényszéki ülnöki fizetést vettek ki a pénztárból, de csak 3 ülnök működött. Három község kényszerintézkedéssel behajtott állami adóját az első alkapitány (aki, mint láttuk, nem volt más, mint Pap József) magánál tartotta.

2. Megyei pénzek körüli visszaélések (összesen 5 vádpont): A községek 1854-ben jegyzett államkölsönkötvényeinek kétévi kamatát a községi bírók hozzájárulásával a megyeház építésére lefoglalták. Pap elrendelte a községi államkölsönpapírok begyűjtését is egy 1861 decemberében hozott megyei bizottmányi határozatra hivatkozva, amelyben egy román főgimnázium felállításáról döntöttek Nagysomkúton, a községek lakosai viszont zúgolódtak. Pap letéti és hivatali pénzeket is utalt ki családtagjainak kölcsönképpen, a megyei 1861/1862. évi számadásokot viszont még mindig nem zárták le. A tisztikar tagjait Pap kötelezte egyhavi fizetésük átadására a megyeház építése céljából, amiből azonban a főkapitány 1500, az időközben főügyésszé előlépő Buttyán (Pap unokatestvére) 200 forintot kölcsönképp kivett magának.

3. Tiszti hatalommal történt visszaélések (összesen 12 vádpont): 1861-ben a tisztikar alapításakor minden atyfiát bevitte a tisztikarba, ami ellen még akkor Vay Miklós báró kancellárnál néhány község panaszt tett; azóta a megyei hivatalnokok minden lehető módon üldözik ezeket a községeket. 1862 májusában a már említett unokatestvért kinevezte főügyésznek, de a szolgabíróként helyébe lépő Nagy Györgyöt kötelezte, hogy éves fizetéséből 100 forintot ezentúl adjon át Buttyánnak. Egy Nagysomkúton elzálogosított belső telkét erőhatalommal elvette a zálogtartó Dávid zsidótól. Kölcsé úrbéres községnek kocsmáltatási jogot adott a földesúr kárával, illetve a földesúri erdőkből épület- és szerszámfákat utalványozott. Az újoncozás alkalmával a szolgabíróknak meghagyta, hogy minden reklamálótól 15 forintot hajtsanak be a maguk számára. Több községben saját maga nevezett ki jegyzőket, akik azután állítólag elköltötték a községek pénzét. Az első alkapitány megengedte, hogy az egyik szolgabíró magánadósságát katonai segédlettel behajtsa anélkül, hogy az adóst meghallgatták volna. A megyeháza építésénél szabálytalanságok történtek. Kretz Ignác megyei hajdút nem büntették meg az általa elkövetett erőszak és lopás miatt, mivel a kapitány sógora

(pontosabban unokatestvérének férje). Sommás szóbeli perben hozott ítélet végrehajtását megakadályozta stb.¹³

Hrabovszky – miután még Budáról kérte a kancellártól a 28 pontba foglalt feljelentés szerzője kilétének bizalmas közlését – első jelentését szeptember 22-én keltezte a kerület központjából, Nagysomkútról. Pap már a biztos érkezését igyekezett volna politikai demonstrációra felhasználni, mivel az éppen következő kerületi bizottmányi ülésre mozgósította a maga híveit. Hrabovszky azonban ügyesen manőverezett, egyszerűen késleltette érkezését, hogy ne tudjon az ülésen részt venni. Az ülést követő ebéd végeztével azonban néhány bizottmányi tag és román pap felkereste őt, de mint írta, „mindnyájan annyira ittasok voltak, hogy illetlen viseletök elől komoly kiutasítással kényszerültem oltalmat keresni”. Néhány egyént viszont, akikről az előzetes tájékozódásai alapján kedvező információi voltak, magához rendelt szálláshelyére, a helyi vendéglőbe. De miközben beszélgettek, a vendéglős jelentette, hogy a kitört üvegtáblájú ablakok alatt hallgatózik a főkapitány – mint kiderült, tévedett, mert valójában az első alkapitány lapult az ablak mögött. Ezek után Hrabovszky nagyon óvatosan azt kérte Pálffytól, hogy a számára küldött utasításokat mindig vevény mellett adják fel, hogy legyen nyoma, jelentéseinek borítékát pedig mindig vizsgálják meg, nincsenek-e „visszaélés nyomati” rajtuk, azaz nem bontották-e fel leveleit még Nagysomkúton.¹⁴

Hrabovszky hozzálatott a panaszosok, bepanaszoltak, hivatalnokok és tanúk meghallgatásához. Konstatálnia kellett a legtöbb vádpont valódiságát, s erről október 11-én jelentést tett Forgáchnak. Ennek nyomán a kancellár elrendelte Pap azonnali felfüggesztését hivatalából, Pálffy pedig az ügyek vitelével a vizsgálat időtartamára a második alkapitányt, Filep Istvánt bízta meg.¹⁵ Hrabovszky a következő hetekben pénzkezelési visszaéléseket állapított meg, hiába igyekezett Pap eltüntetni a nyomokat. (Például újraíratatta az 1862. évi pénzügyi kimutatást, hogy eltüntesse a kétszer felvett fizetés nyomát, a jogosulatlanul felvett összeget ugyanis csak közvetlenül a vizsgálatot megelőzően fizette vissza.) A kerületi bizottmánnyal korábban elfogadtatott költséges megyeház, illetve a görögkatolikus gimnázium építésére valóban egyszerűen lefoglalta a községek nemzeti kölcsönkötvényeit, sőt az ellenálló községi előljárókat lecsukatta. (Ráadásul a begyűjtött kötvényeket egy pesti bankháznál elzálogosította.) Azt is bizonyítottnak találta a biztos, hogy Pap saját kezdeményezésére ajándékozta meg őt a kerület értékes

13 MNL OL D 191 47.III.1866. Hueber jelentése Pálffyhoz. Buda, 1863. szept. 9.

14 MNL OL D 185 1863:1128. Hrabovszky jelentése Forgáchhoz. Buda, 1863. szept. 17.; MNL OL D 191 47.III.1866. Hrabovszky jelentése Pálffyhoz. Nagysomkút, 1863. szept. 22.

15 MNL OL D 185 1863:1243. Hrabovszky jelentése Forgáchhoz (Nagysomkút, 1863. okt. 11.) és Forgách levélfogalmazványa Pálffyhoz (Bécs, 1863. okt. 16.); ld. még: MNL OL D 185 1863:1248.; MNL OL D 185 1863:1251. Pálffy jelentése Forgáchhoz. Buda, 1863. okt. 16. Mint kiderült, Pálffy elfelejtkezett intézkedni arról, hogy Pap alapfizetésén felül járó pótlékait, szállásdíját és úti átalányát is leállítsák, ahogy az szokás volt, úgyhogy ezeket egészen leváltásáig, 1865 közepéig felvehette alapfizetése mellett. Vö. MNL OL D 191 252.III.1864.

ezüst tollkészlettel, s Nagysomkúton háza építéséhez a lakossággal ingyen szállította az építőanyagot.¹⁶

Hrabovszky megérkezése után persze a lakosság rázúdította panaszait a királyi biztosra, a községek immáron tőle kérték vissza községi vagyonuk lefoglalt részét. Például a csolti lakosok, akik, mint írták, örömmel áldoznának a megyeházra és az „oskolá”-ra, „ha oly vagyontalan nem lennének”, hogy a legszükségesebbeket sem tudják saját templomuk renoválására előteremteni.¹⁷ S persze nem hiányoztak azok a vádak sem, melyek Pap törvénytelen házasságát feszegették. Hrabovszky azonban ebben az irányban elvágta a nyomozás szálaát, mondván, „az ártatlan gyermekek érdekében tanácsosabbnak vélem ezen vádakra fátyolt vetni”. Pap hivatalból való elmozdítására a többi vádat már amúgy is éppen elegendőnek ítélte.¹⁸

Pap hivatali pozícióban levő rokonaira nézve is terhelő adatok tömegére derült fény. Pap József például saját házánál a megyeház építésére vásárolt fából disznóólat építtetett. Az alkapitány előadta, hogy ő ingyen nem akarta, utasította is a mérnököt, hogy mérje ki külön a fát, s ki akarta fizetni, de azt is hozzátette, egyébként is az építkezéshez fel nem használható maradékokból, „darabocska fából” készült az ól. Pap az országos hidak és utak fenntartására májusban utalványozott összeget, 1620 forintot felvette a berkeszi cs. k. adóhivatalban, de a megyei pénztárba csak akkor fizette be, amikor megtudta, hogy Hrabovszky nyomoz utána, s visszadátumozta a pénzügyi kimutatásban a befizetést. A már említett Kretz Ignác hajdú még 1861 decemberében egy tizenöt éves rab leány ellen „közösülési erőszak”-ot követett el, egyébként is részeges volt, többször megsértette hivatali kötelességeit. Az erőszakot rá is bizonyították, bár ő azzal védekezett, hogy „én csak tréfálkoztam a leánnyal”, végül a kerületi törvényszék még 1862 elején „24 órai hatóránként felváltva kurta katonai vason töltendő őrházi fogság”-ra ítélte, majd elbocsátották hivatalából.¹⁹

A vizsgálat előrehaladtát persze Pap sem nézte ölbe tett kézzel, ellentámadásba lendült. Már amikor az első kósza hírek megérkeztek a feljelentésről és a készülő vizsgálatról, a soros kerületi közgyűlést követő főkapitányi ebéd után, már csak néhány vendég jelenlétében kijelentette, hogy valamelyik bizottmányi tagnak kezdeményeznie kell Katona kizárását a bizottmányból.²⁰

De az ennél komolyabb akció sem várattott sokáig magára. „Az eddig csendességben és engedelmességben lévő Kővár vidéket, a lakosok békés nyugalmát ka-

16 Hrabovszky jelentéseit Pálffyhoz ld.: MNL OL D 191 47.III.1866. (ezeket Pálffy másolatban eljuttatta Forgách kancellárhoz is: MNL OL D 185 1863:1243. Hrabovszky Zsigmond jelentése Pálffyhoz. Somkút, 1863. okt. 11.); MNL OL D 185 1863:1251. Privitzer jelentése (Pálffy nevében) Forgáchhoz, Buda, 1863. okt. 16.; MNL OL D 185 1863:1369. Hrabovszky zárójelentése Forgáchhoz. Nagysomkút, 1863. nov. 9.

17 MNL OL D 191 14 356.III.1863. Csolti lakosok nevében öt fővel felvett jegyzőkönyv. Nagysomkút, 1863. okt. 1./dátum nélkül.

18 MNL OL D 191 14 356.III.1863. Hrabovszky jelentése Pálffyhoz. Buda, 1863. dec. 12.

19 Vö. MNL OL D 191 14 356.III.1863.; MNL OL D 191 47.III.1866. Hrabovszky jelentése Pálffyhoz. Nagysomkút, 1863. nov. 8.

20 MNL OL D 191 14 356.III.1863. Kelemen Sándor berkeszi ref. pap tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1863. nov. 2.

ján szemmel tekintő némely egyének felzavarni akarják” – fogalmazott Pálffyhoz intézett levelében Pap, bejelentve, hogy haditörvényszéki eljárást kell indíttatni Katona ellen, mivel Pap Juon (alias Jacob) nagynyíresi falubíró tanúsítványa szerint Katona izgatott a lakosság, például a koltói lakosok körében azzal, hogy ha ő kerül vezető pozícióba, nem fognak annyi adót fizetni, katonákat adni, kevesebb közmunka terheli őket, s visszakapják a főgimnázium felállítására „önkéntesen felajánlott” állampapírokat. Sőt, tette hozzá, még azt is terjesztette, hogy az uralkodó a „forradalmi években” történt károkért kárpótlás fizetését rendelte el, de azt a mostani tisztviselők eltitkolták a nép előtt. Persze nem felejtette el megemlíteni Katona rovott 1848-as múltját, s az 1860–1861-es alkotmányos időszakban játszott szerepét is izgatónak minősítette: az adómegtagadás mellett agitált, a bélyegilleték és a vámok eltörlését indítványozta a vidék tisztújító közgyűlésén 1861 márciusában, „vas karokkal kellett ekkor is ezen féktelenségeket megzaboláznom, és a népet az ily csábításoktól – melyek nagyon kapósok szoktak lenni – megóvnom”. A múlt évben, folytatta Pap, „Gáribaldi inget” viselt „mint a lappangó forradalom jelvényét”. Mindemellett a vegyesen lakott vidékeken oly általános nemzetiségi gyanúsításokat sem mulasztotta el felhasználni. Azt állította ugyanis, hogy Katona Koltó, Katalin és Hagymászlapos magyar községek lakóit összecsoportosította, s kijelentette, hogy eljött az idő, hogy „az oláh tisztviselőket mind elkergessék, csak tartsanak vele”. Filep István másodalispánt (mint „testvér sógorát”), aki 1848-ban a vidék első aljegyzője, majd főszolgabírója volt, valamint Sebe Sándor tiszti alügyészt, akik láthatólag segítettek Hrabovszkyt, Katona szövetségeseinek minősítette.²¹ Pap akciójától feltehetőleg nem teljesen függetlenül egyes lakosok azt kérték Hrabovszkytól, hogy Katona Miklós az általa nekik még 1848-ban okozott kárért kárpótlást adjon.²²

Néhány nappal később Pap újabb beadványban Filepről kijelentette, hogy az Katonával „kezet fog, és vele a legjobb viszonyban él”, látogatásokat tesz nála, ezzel a népet ingerli, elhitheti, hogy újra bekövetkezhetnek az 1848. évi „szomorú események, amidőn Katona Miklós rémuralma alatt nyögött, szenvedett és elvérzett e vidékben a Felsőes Dynastiához hön ragaszkodó szegény román nép”. De konkrét vádak is megfogalmazott. A nagysomkúti görögkatolikus esperes, Athanas Kotoþiu tudósítására hivatkozva jelentette, hogy Filep a lakosokat a görögkatolikus vallásról a „disunióra”, azaz a görögkeleti egyházba átlépésre akarja vezetni „lassanként becsempészett eszmék terjesztésével”. Továbbá amikor a szeptember 21-én tartott kerületi bizottmányi gyűlésen Pap javasolta, hogy az uralkodóhoz intézzenek egy feliratot, melyben kérik az országgyűlés összehívását, melyen koronáztassa magát magyar királlyá, a javaslatot Filep nem támogatta, s nem is szavazott rá (Katona pedig nyíltan ellenezte). Filepnek semmi népszerűsége sincs a „jóra való nép előtt”, sőt a Katonával tartott viszony miatt megvetésben részesül – végezte levelét. Az esperes azt állította, hogy az október elején Kőlcseré

21 MNL OL D 191 14 356.III.1863. Pap jelentése Pálffyhoz. Nagysomkút, 1863. okt. 13. Kihallgatási jegyzőkönyvi mellékletekkel.

22 MNL OL D 191 14 356.III.1863. Hrabovszky jelentése Pálffyhoz. Buda, 1863. dec. 12.

„vallási háborgások elintézése végett” (görögkatolikus lelkészükkel való konfliktusok után a lázadók egy vasárnap nem engedték őt misézni, egyszerűen letépték róla a miseruhát, s görögkeleti papot követeltek) kiküldött bizottság elnökeként Filep a nép csitítása helyett őket „tanítgatni kezdette, hogyan lehessen nekik átál-
térni az unitus vallásról a Desuniora”.²³

Mindeközben Pap mozgósította helyi híveit, elsősorban a görögkatolikus lelkészeket: azok aláírásokat gyűjtöttek, hogy az uralkodótól kérjék a Kővár vidéki román papság és román nép nevében Pap visszahelyezését. Filep viszont azt is közölte, hogy a szervező papok – mindenekelőtt a kérvény első aláírója, a fent említett Athanas Kotojiu – Pap személyes lekötelezettjei, mivel ő eszközölt ki számukra kongruát. A beadványt Szatmár megyei lelkészek és községek nevében november 1-jei keltezéssel végül maga az esperes nyújtotta be az uralkodónak Bécsben.²⁴

Ezek után szintén Hrabovszkyra várt, hogy ezeket a vádakokat is kellő szigorral és alapossággal kivizsgálja. Katona láthatólag bizalmatlan volt vele (megalapozatlanul) vagy Pálffy helytartóval szemben, mivel külön kérte Forgáchot, rendelje el, hogy az ő ügyében született vizsgálati iratokat Hrabovszky majd közvetlenül hozzá is eljuttassa.²⁵ Katona tagadott, állítása szerint nem is ismerte Pap Juont, s szerencséjére aznap, amikor állítólag ő behívta házába az épp arra járó falubíró, fájós lábai miatt az orvos által rendelték szerint egész nap ágyban maradt, lábait piócákkal szívatva. Annyit ismert el, hogy Törökfalva lakosai segítséget kértek tőle ahhoz, hogy hivatalos beadványban kérjék vissza lefoglalt nemzeti kölcsönkötvényeiket, amiben ő valóban segédkezet nyújtott. Segített a koltóiaknak is, akik szintén hozzá fordultak ezt követően.²⁶ Hrabovszky helyszíni szemlét tartott, a falubíróval megmutattatta, hogy Katona állítólag melyik ablakban állva szólította meg és hívta be házába. A tanúkihallgatások és a szemle egyértelműen igazolták, hogy Katona a kérdéses napot ágyban töltötte; ráadásul az egyik helybeli kisgyermek himlős volt, akinek Katona „keresztényi szeretetből” átengedte azt a szobát, ahol állítólag beszélgettek, sőt a gyermek betegsége miatt a ház szokásos bejárata be volt zárva s belülről eltorlaszolva három hétig, csak hátulról lehetett a házba bemenni. (Pap Juon persze ennek ellenére továbbra is fenntartotta vallomását.)²⁷ Pap Zsigmondra nézve viszont súlyosan terhelő adatként kiderült, hogy a falubíró az ő utasítására Belbe János le-

23 MNL OL D 191 47.III.1866. Athanas Kotojiu esperes irata Paphoz (Nagysomkút, 1863. okt. 5.) és Pap irata Pálffyhoz (Nagysomkút, 1863. okt. 17.).

24 MNL OL D 191 252.III.1864. Forgách leirata Pálffyhoz. Bécs, 1864. Boldogasszonyó 5.; MNL OL D 191 47.III.1866. Román nyelvű beadvány az uralkodóhoz, dátum nélkül, sok aláírással, mellékelve német nyelvű fordítás és Filep irata Pálffyhoz (Nagysomkút, 1863. nov. 3.). – Sebe Sándor alügyész úgy tudta, az esperes félelemből is támogatta Papot, mivel az elnézte, hogy ő katonakötelezetteket engedély nélkül házassítson, s Pap leváltása esetén félhetett a felelősségre vonástól. Másrészt a korábban szokásos egy véka gabona és egy napszám papi bér helyett 8 véka gabonát és 2 napszámot követelt és kapott Pap asszisztenciájával híveitől. MNL OL D 191 252. III.1864. Sebe jelentése Pálffyhoz. Nagysomkút, 1864. jan. 3.

25 MNL OL D 191 14 356.III.1863. Pálffy levélfogalmazványa Hrabovszkyhoz. Buda, 1863. okt. 19.; MNL OL D 185 1863:1340. Katona beadványa Forgáchhoz. Berkesz, 1863. nov. 1.

26 MNL OL D 191 14 356.III.1863. Katona irata Hrabovszkyhoz. Nagysomkút, 1863. okt. 31.

27 MNL OL D 191 14 356.III.1863. Tanúkihallgatási jegyzőkönyvek.

véltárnok hallgatta ki, mivel Pap Zsigmond arra hivatkozott, hogy Pap Miklós középponti szolgabíró a sógora (újabb rokon!), ezért ő nem hallgathatja ki a tanút. Ennek ellenére Pap Zsigmond végig jelen volt a kihallgatáson, „ha jól emlékszem, a díványon feküdve ébren nyugodott”, de kérdésekkel közbeszólt. Ez ellen Belbe nem tett kifogást, mert a főkapitány azt mondta, hogy a kihallgatási jegyzőkönyvet majd ő is aláírja. Pap Juont egyébként nem eskették meg, azaz nem eskü alatt vallott. Mivel a kihallgatás végén is feküdt Pap Zsigmond, s Belbe nem akarta zavarni, csak otthagya neki aláírásra a kihallgatási jegyzőkönyvet, amire azután persze nem került rá Pap aláírása. Hasonló indokokkal több tanúkihallgatás vezetésére is utasította a főkapitány a levéltárnokot, közülük néhányat a rendeletére Pap József házában tartottak, például a koltói lakosokét is. Pap Zsigmond több alkalommal is jelen volt, így a nagynyíresiek meghallgatásánál is, s „kihallgatás közben egy-egy kérdést intézett valamelyikhez, s [...] közben egy-egy szót az író bármelyik esküdt tolla alá a jegyzőkönyvbe bédiktált”. Nem csoda, ha ezek után Hrabovszky azt a következtetést vonta le, hogy „a legterhelőbb vádak magá a főkapitány adta a tanú szájába”, s Katonát igazoltnak tekintette. Sőt kifejezetten kedvezően nyilatkozott Katonáról: „finom műveltségű, tudományosan kiképzett és lovagias jellemű egyén, ki bizonyosan minden mívelt egyéniségre megnyerő behatást teend. A 848^{ki} tévedéseit, melyeket véle oly sok ezerezen osztottak, érzékeny bűnhődéssel expialta, s e tekintetben Pap Zsigmond úrnak legkevésbé van joga néki szemrehányást tenni, mindketten szolgálták a szerencsétlen Revolutiot, bűnökért a császári kormány által mindketten halálra ítéltettek, s mindkettőnek életét a fejedelmi kegyelem ajándékozta oda, mely azonban nem akadályozta Pap Zsigmondot 860^{ik} évi zavargások alatt oly irányba működni, mely a magas dynastia érdekeinek nem volt kedvező, a vidéki jegyzőkönyvek erre számos példát tüntetnek fel, melyek közül végleges jelentésemben némelyeket érinteni köteles leendek.” Az 1848-as károk kapcsán támasztott kárpótlási igényekkel kapcsolatban pedig az volt az álláspontja, hogy mivel Katona uralkodói kegyelmet kapott, feleletre vonni ekkoriban elkövetett tetteiért többé nem lehet.²⁸

Filepet is igazoló irat beadására szólította fel Hrabovszky, aki tagadta, hogy közelebbi viszonyban állna Katonával (persze nem felejtette el megemlíteni, hogy Pap viszont tegeződik Katonával). A kölcei esetről kifejtette, hogy a lakosokat a velük korábban gorombán bánó lelkész bősztítette fel, s nem tartották meg az áttérésekre vonatkozó 1844. évi 3. és 1847/1848. évi 20. törvénycikket, ezért kellett elmagyaráznia azokat. Így viszont sikerült lecsillapítania a kedélyeket. Természetesen utalt Pap egykori áttérésére (ő úgy tudta, hogy az elcsábított, majd feleségül vett nő ráadásul Pap másodunokatestvére volt). Az uralkodónak szánt felirat kapcsán kijelentette, hogy mindenki számára világos volt, hogy Pap azt csak figyelemelterelő akciónak szánta. Még súlyosbította is a Pap elleni vádat a saját maga számára kezdeményezett kerületi ajándékok ügyében, mondván, a bizottmány megszavazott neki egy ezüst tinta- és porzótartót és egy tollat, ám végül azután

28 MNL OL D 191 14 356.III.1863. Belbe jelentése Hrabovszkyhoz (Nagysomkút, 1863. nov. 9.) és Hrabovszky jelentése Pálffyhoz (Buda, 1863. dec. 12.); MNL OL D 191 47.III.1866. Hrabovszky jelentése Pálffyhoz. Nagysomkút, 1863. nov. 7.

közpénzen maga Pap csináltatott Pesten egy aranytollat, egy ezüst pecsétnyomót, egy ezüst tintatartót, ezüsttálcát, egy tokot és egy serleget, összesen 564 forint értékben. A serleget azután, állította, a megyeház alapjainak felszentelésekor az egyik görögkatolikus lelkész által átadta magának mint a papság ajándékát. A serleget ezt követően Pap mindjárt a helybeli görögkatolikus egyháznak ajándékozta. (A vizsgálat során fény derült arra, hogy az íróeszközök árát eredetileg a tisztviselők fizetéséből levonandó „önkéntes” felajánlásokból rendelte kifizetni Pap József. De mivel azok zúgolódtak, a pénztárnok felfüggesztette a behajtást, s valóban a pénztárból fizették a munkát. Önkéntesen csak 377 forint folyt be, a különbözetet a vizsgálat kezdete előtt nem sokkal pótolta saját zsebből Pap, illetve a pénztárnok Papp István.) Hrabovszky meggyőzőnek találta Filep érvelését mind a három ponton, maga sem támogatta volna a feliratot Filepék helyében. Fülébe jutott az is, hogy bizalmas körben maga Pap hogyan nyilatkozott erről: „Míg Gróf Pálffy lesz a helytartó, addig Budán nekem nem lesz semmi bajom, de a cancellárnak nem kellek, le kell tehát most azt is kenyereznem, arra jó lesz ez a fölírás.” Eddig ezt nem jelentette, tette hozzá Hrabovszky, mert nem tekintette összegeyzethetőnek az „illedelem szabályaival”.²⁹

A helytartótanácsos kivizsgálta az aláírásgyűjtési akció hátterét is. Eszerint a Solymosi járásban tartott görögkatolikus egyházi zsinaton október 29-én felolvasták az iratot, s miután a már többször is említett esperes aláírta, a jelen volt több lelkész is úgy tett. A folyamodványt azután a zsinat napján a nagysomkúti járási szolgabírótság hajdúja vitte el Pokol Ignác szolgabíróhoz, aki többeket felszólított az aláírásra, sőt ő tetette rá a községek pecségeit is, magukat a községbelieket sehol sem kérdezték meg.³⁰

November elején befejezte a helyi vizsgálatot Hrabovszky, végjelentést ígért, de már előre kijelentette, abban „fájdalom, csak több, mint elégséges adatokkal” fogja alátámasztani, hogy „Pap Zsigmond testvérel, Józseffel a legjellemtelegbb egyének közé tartozik, kik ezen vidékre a sors legsúlyosabb csapásaként nehezültek [...]”.³¹ Pap felfüggesztése továbbra is érvényben maradt a vizsgálat teljes lezárásáig. Az ügyek átadása azonban nem ment zökkenő nélkül, mivel a főkapitány csak az 1863. évi iratokat adta át (bár jegyzőkönyvezve azok sem voltak). A két előző év aktáiról kijelentette, hogy azok az ő rendes lakásán, Pesten vannak, majd utólag fogja átadni. Továbbá azzal az indoklással, hogy csak egy közhitelességű pecsétnyomója van a kerületnek, de az nincs nála – a nála levő

29 MNL OL D 191 47.III.1866. Filep irata Hrabovszkyhoz (Nagysomkút, 1863. nov. 7.) és Hrabovszky jelentése Pálffyhoz (Nagysomkút, 1863. nov. 7.) (másolataikat ld.: MNL OL D 185 1863:1369.). Az ajándékokra nézve ld.: MNL OL D 191 14 356.III.1863. Papp István kihallgatási jegyzőkönyve. Nagysomkút, 1863. nov. 10.

30 MNL OL D 191 47.III.1866. Drágos Pál ülnök jelentése Hrabovszkyhoz. Nagysomkút, 1863. nov. 3. (másolatát ld.: MNL OL D 185 1863:1369.)

31 MNL OL D 191 47.III.1866. Hrabovszky jelentése Pálffyhoz. Nagysomkút, 1863. nov. 7. Különjelentését a megyeházépitkezési ügyről ld.: MNL OL Abszolutizmus-kori levéltár, D 214 M. kir. helytartótanács, I. Kebelbeli kútfő 10. tétel 94 765.II-10.1863. Hrabovszky jelentése a helytartótanácsához. Buda, 1863. nov. 30.

„csak magány pecsétnyomó” (bár Filep szerint a megyei pénztárból fizették a készíttetését) –, a hitelesítő eszközt egyszerűen magánál tartotta. Hrabovszky Pálffy kérte, hogy parancsoljon rá Papra. Pálffy is úgy látta, hogy a vizsgálat nyomán Pap nem maradhat majd posztján, tehát helyettesítéséről gondoskodni kell. Mivel egyébként is meg akarta bízni Hrabovszkyt, hogy a Katona és a Filep elleni vádakkal kapcsolatban még tovább tudakozódjon, felmerült benne, hogy a legegyszerűbb lenne magát Hrabovszkyt megbízni a kerület vezetésével. A helytartótanácsos azonban Pálffy utasítását nem várva be, addigra már elutazott Nagysomkútról, így egyelőre a vezetés a másodalkapitány kezében maradt.³²

Utóvédharcok – mindkét táborban

Filep is tudta, hogy Pap tovább fogja folytatni a harcot.³³ A felfüggesztett főkapitány még október végén egy hónapnyi eltávozásra kért engedélyt Pálffytól. Leánya férjhez adására, illetve Pesten tanuló másik gyermekének meglátogatására hivatkozott, de nem felejtette el megemlíteni, hogy fővárosi tartózkodása idején felkeresheti Pálffy, hogy szóban is „tüzetes” előterjesztést tehessen „a fontorkodó alattomos feladás minden okairól és lehető következéseiről; valamint arról is, miképp lehetne elejét venni a nemzeti surlódásokból netalántán itt keletkezhető minden bajoknak”. Pálffynál igyekezett tehát kedvező elbánást kijárni magának, s nyomatékosítani helyi ellenfelei elleni vádjait.³⁴

November végén Pap József hosszú beadványban kérte Pálffytól, hogy az ideiglenes vezetést a hivatali rangsornak megfelelően rá ruházzák, mondván, „múltam és jelenem, morális és politikai jellemem feljogosít erre”. Öntudatosan kijelentette, hogy a vizsgálat semmiféle rá nézve terhelő adatot nem hozhatott a felszínre, Hrabovszky a hivatali ügymenetben legfeljebb hiányokat, pontatlanságokat találhatott. Természetesen hangsúlyozta saját érdekéért, hogy az alkotmányos hivatalnoki kar testületileg tovább szolgált a provizórium időszakában. „Sok fáradságomba került még az alkotmányos tiszteket a magyarországi rendszerbe törvénykezéssileg és közigazgatásilag betanítanom, s most, midőn már rendbe lennék, hogy egy harmadik, ki alattam szolgál, vegye át az ügyek vezetését, nagyon fájna lelkemnek.” Ilyen „lealázás” esetén többekkel együtt kénytelen lenne lemondani – fenyegetőzött. Szerinte Filep azért fordult szembe vele, mert sokszor intette a pontos feladat teljesítésre, ez ingerelhette fel. Választ azonban nem kapott, így 1864. január végén sürgette azt, mivel Pálffy szóban arra utasította, hogy Pesten

32 MNL OL D 191 47.III.1866. Filep jelentése Hrabovszkyhoz (Nagysomkút, 1863. nov. 8.), Hrabovszky jelentése Pálffyhoz (Nagysomkút, 1863. nov. 9.) és Pálffy levélfogalmazványa Hrabovszkyhoz (Buda, 1863. nov. 11.); MNL OL D 185 1863:1361., 1367. Pálffy jelentései Forgáchhoz. Buda, 1863. nov. 11., nov. 12. (fogalmazványait ld.: MNL OL D 191 47.III.1866.)

33 MNL OL D 191 47.III.1866. Filep irata Hrabovszkyhoz. Nagysomkút, 1863. nov. 7.

34 MNL OL D 191 47.III.1866. Pap levele Pálffyhoz. Nagysomkút, 1863. okt. 21.

várja be a választ – talán így akarta addig is távol tartani Kővár vidéktől.³⁵ December végén viszont Filep kérte Pálffytól, hogy amennyiben a vizsgálat végén Papot felmentik tisztségéből, őt nevezzék ki „adminisztrátorrá”. Ezt azonban, úgy tűnik, Pálffy nem fontolgatta komolyan, a botrányos ügyben való érintettség folytán Fileppel mindvégig csak mint átmeneti helyettesítővel számolt.³⁶

November végén a kancellárián keresztül Bécsből Budára érkezett a román papok által szervezett és az uralkodóhoz eljuttatott beadvány, mégpedig az uralkodó kézjegye nélkül, ami azt jelentette, hivatalnokainak belátására bízta az ügy intézését. Forgách úgy rendelkezett, hogy Pálffy bölcs belátására bízta a továbbiakat. Közben Pap Zsigmond személyesen is felkereste Forgáchot Bécsben november 15-én. Elsősorban azt nehezményezte, hogy a vizsgálat alkalmával több vádponttal kapcsolatban állítólag meg sem hallgatták, majd december elején kérte hivatalába való visszahelyezését. Ugyanekkoriban Pálffyhoz is beadványt intézett, amelyben kifejtette: Forgách megígérte, hogy mielőtt a vizsgálat lezárásaként határozat születne, megismerheti Hrabovszky zárójelentését és a vádpontokat, hogy azokra felelhessen. Az 1805. évi 5. törvénycikkre hivatkozva igényelte továbbá, adják tudtára, kik a feljelentők, mik a feljelentésben foglalt pontok – az összes vizsgálati irat, a tanúvallomások stb. kíséretében. Azt is kérte, hogy ügyét a helytartótanács teljes ülése tárgyalja (azaz ne Pálffy döntsön egy személyben), mivel nem fél a nyilvánosságtól, s ha – amit nem hihet – elmarasztalják, majd fellebbezhessen „a legfelsőbb és Felséges Trón zsámolyáig”. Forgách úgy rendelkezett, hogy mivel az ügy a „nemzetiségi ellenszenvék ürügye alatt előreláthatólag még többféle panaszokra és feladásokra fog felhasználtatni”, „a szükséges szigorral a kellő óvatosság is összekapcsolandó”, s ha Pap panasza csakugyan alapos volna, pótlólag ki kell hallgatni őt azokról a pontokról, amelyekről még nem nyilatkozhatott. Hrabovszky válaszában rámutatott, hogy a hivatkozott törvény egyáltalán nem jogosítja fel Papot a feljelentő nevének megismerésére, egyébként pedig valamennyi megalapozottnak bizonyult vádpontban nyilatkozatra szólította fel, csak az alaptalanak bizonyult pontokat nem közölte vele, mert az még további ingerültséget okozott volna. Emellett a terjedelmes jelentést a mellékletekkel alkalmaznának minősítette testületi tárgyalásra.³⁷

Feltehetőleg mégis valamelyes sikerrel járt Pap, s betekintést nyert a vizsgálati iratokba, mivel január közepén Pálffyhoz eljuttatott hosszú iratában igyekezett a beosztott tisztviselői ellen felmerült vádakát cáfolni. Eszerint Pap József el tudott számolni a magánál tartott pénzzel, jogosult volt azt felvenni s abból kifizetéseket tenni, pusztán csak kisebb szabálytalanság, hogy nem időben számolt el. Szabályosan történt a Pap József tulajdonában levő, de két évre börtön céljára a kerületnek ingyen átengedett istállóépületek felújítása is, mivel csak a két év letelte után

35 MNL OL D 191 47.III.1866. Pap József beadványa Pálffyhoz. Pest, 1863. nov. 26.; MNL OL D 191 252.III.1864. Pap József beadványa Pálffyhoz. Pest, 1864. jan. 27.

36 MNL OL D 191 317.III.1864. Filep István beadványa Pálffyhoz. Nagysomkút, 1863. dec. 28.

37 MNL OL D 191 47.III.1866. Forgách Antal leirata Pálffyhoz (Bécs, 1863. nov. 22.), Pap beadványa Pálffyhoz (Pest, 1863. dec. 3.) és Hrabovszky feljegyzése (Buda, 1863. dec. 15.); MNL OL D 191 252.III.1864. Pap beadványa Forgáchhoz. Bécs, 1863. dec. 6.

fizetett azok használatáért bért a kerület, lakházát pedig szabályos bizottmányi határozattal vették bérbe. A Kretz Ignác elleni ítélet ellen annak idején Sebe Sándor főügyész nem fellebbezett, tehát az jogszerűen lezárult (egyébként a lányt az orvosi vizsgálat szűznek találta, tehát az erőszaktevényt nem fejeződött be). Azt sem felejtette el megemlíteni, hogy annak idején épp Sebe fogadta fel börtönörnek Kretzt. Szerinte Medán Endre ellen csak azért támasztott vádak Hrabovszky, mert nyíltan bírálta eljárását, hogy „vassal és tömlőccel fenyegeti” azokat, akik „az ő kedve és inye szerint nem akarnának vallani” stb.³⁸

A helyi társadalom izgatottsága persze nem csillapodott a királyi biztos távoztával. Az év végén elterjedt a hír – melyet azután a nagyváradi rendőrigazgató cáfoltt –, hogy Szatmár megyéből küldöttséget készülnék meneszteni Bécsbe Pap visszahelyezését kérve.³⁹ 1864 elején sógorainak Pestről írt levelében Pap Zsigmond állítólag azt a hírt terjesztette, hogy küszöbön áll ártatlannak nyilvánítása és visszahelyezése, mivel a helytartótanács minden ügyben megfelelőnek találta védekezését. Ez a vidéken – a vizsgálatot segítő s e jelentésében Papra és testvérére nézve további terhelő adatokat közlő Sebe alügyész Forgáchhoz és Pálffyhoz is eljuttatott jelentése szerint – nem kis megütközést és rémületet okozott, s mint írta, akkor a Pap visszaéléseivel szemben fellépőknek nem marad más hátra, mint a vidékről való elköltözés. Sebe azt is állította, hogy a nép köréből többen felszólították, hogy kérvényezzék Filep vidéki kormányzói posztjának megerősítését, de ettől Filep „eltolta”. Márciusban további vádpontokat megfogalmazó beadványban fordult az alügyész Forgách kancellárhoz.⁴⁰

1864 elején a nagysomkúti esperes vezetésével új akció indult. Filep úgy tudta, hogy az aláírt kérvényt az esperes most a szamosújvári görögkatolikus főkonzisztóriumhoz intézte, kérve, hogy ők járjanak közben Pap érdekében. A testület azután az erdélyi görögkatolikus metropolitához juttatta a kérvényt. Magát az iratot nem látta Filep, s bár magabiztosan úgy nyilatkozott, hogy azt nem tekinti egyébnek, „mint egy fellobbant tűz utóerőködésének, mely maga által hamvába megfojtódik”, maga sem lehetett ebben olyan biztos. Mindenesetre kérte, hogy minél előbb kerüljön pont a Pap elleni eljárás végére.⁴¹

Pálffy február elején terjesztette Forgách elé Hrabovszky végjelentését, illetve a helytartótanács álláspontját. A helytartótanácson belül egy bizottság áttanulmányozta a vizsgálati iratokat, az ügy kivonatát Pap kérésére nyilatkozattétel céljából vele is közölték. Válaszul Pap két nyilatkozatot adott be, de a bizottság szerint a

38 MNL OL D 191 1864:595. („Pap Zsigmond és társai ellen vizsgálat” című külön csomó). Pap Zsigmond beadványa Pálffyhoz. Pest, 1864. jan. 13.

39 MNL OL D 191 47.III.1866. Prenninger nagyváradi rendőrigazgató jelentése a helytartótanács elnökségéhez. Nagyvárad, 1863. dec. 16.

40 MNL OL D 191 252.III.1864. Sebe beadványa Pálffyhoz (Nagysomkút, 1864. jan. 3.) és beadványai Forgáchhoz (Nagysomkút, 1864. jan. 4., márc. 10.). Sebe első beadványához mellékelte egy hozzá mint solymosi alkerületi segédhez 1850-ben eljuttatott hivatali iratnak a másolatát is, melyben értesítették, hogy Pap Józsefet részegeskedés miatt leváltották alkerületi biztosi posztjáról.

41 MNL OL D 185 1864:124. Filep jelentése Forgáchhoz. Nagysomkút, 1864. jan. 23.; MNL OL D 191 252.III.1864. Filep jelentése Pálffyhoz. Nagysomkút, 1864. jan. 23.

vádakat nem tudta meggyöngíteni és cáfolni. Ezért azt javasolták, hogy az uralkodó Papot mentse fel állásából, de büntetőper indításától tekintsenek el, figyelembe véve „a nevezett főkapitány politikai érdemeit”. Pálffy mérlegelésében is nagy súllyal estek latba Pap érdemei: a román nemzetiségű egyének „legértelmesbjei közé” tartozik, s hitsorsosai között „nem csekély befolyással bír”, amit a kormány érdekében használ fel, amely tevékenységét, ha „valamely fizetés élvezete által a kormány részéről függésben tartatik, a politicalai és irodalmi téren mint magányszemély folytatni is fog”. Pálffy a „kímélő eljárás” jegyében nyugdíjaztatást javasolt (bár Pap az általános nyugdíjelőírások szerint nem volt jogosult nyugdíjra, hiszen csak 1861 óta számított állami alkalmazottnak), mégpedig pótlékok nélküli fizetésének felével, azaz évi 1000 forinttal. Egyelőre azonban március elején, sőt március végén is hiába sürgette a határozatot.⁴²

Forgách jóváhagyta ugyan Pálffy javaslatát, s az uralkodó elé terjesztette,⁴³ de Ferenc József az ügyet tanácsadó testülete, az Államtanács (Staatsrat) elé utalta. Ez alkalomból a rendőrminisztérium meglehetősen negatív jellemzést adott Papról mind politikai, mind erkölcsi tekintetben, s kifejezetten az ortodox püspök, Andrei Şaguna befolyásának tulajdonították, hogy Vay magyar kancellár annak idején kinevezette főkapitánynak. Azt is tudni vélték, hogy 1862-ben olyan kijelentést tett, hogy a román nemzeti párt tulajdonképpen sokkal inkább Kossuth Lajostól várhatja követeléseinek teljesítését, mint a bécsi udvartól, de okosan utilizálniuk kell az utóbbi hatalmát. Mecséry ezért nem támogatta a fél fizetéssel való nyugdíjazást, bár büntetőeljárást ő sem javasolt, egyszerű elbocsátást kezdeményezett. Az Államtanács ülésén a többség Mecséry álláspontját támogatta, pedig a testület egyébként igen fogékony volt a magyarországi nem magyar nemzeti mozgalmak panaszaira: a tanács egyszerű elbocsátását (nyugdíj nélkül) s a vizsgálati anyagok uralkodó elé terjesztését javasolta. Akadt olyan tanácsos is, aki büntetőeljárást látott szükségesnek, mondván, nem áll a kormány érdekében, hogy „olyanok, akik egyszer szolgálatot tettek a kormánynak, utána mindent büntetlenül megengedhesse nek maguknak”.⁴⁴ Április elején Pap személyesen is kérte az uralkodótól visszahelyezését: a folyamodványt a császár ezúttal ellátta kézjegyével, azaz arról részletes jelentést kért. Közben változás történt a kancellári poszton, Forgáchot Zichy Hermann gróf váltotta fel, de mivel ő is úgy ítélte meg, Pap beadványa nem tartalmaz újdonságot, egyszerűen hivatkozott elődje korábbi előterjesztésére.⁴⁵ Az uralkodó

42 MNL OL D 185 1864:217., 329., 437. Pálffy jelentései Forgáchhoz. Buda, 1864. febr. 6., márc. 7., márc. 28. (fogalmazványait ld.: MNL OL D 191 252.III.1864). Hrabovszky vizsgálati iratait és végjelentését több részletben ld.: MNL OL D 191 14 356.III.1863.

43 MNL OL D 185 1864:939. Károlyi László alkancellár előterjesztése az uralkodó számára. Bécs, 1864. márc. 23. (fogalmazványát ld.: MNL OL D 185 1864:217.)

44 MNL OL D 185 1864:217. Forgách előterjesztés-fogalmazványa az uralkodóhoz. Bécs, 1864. márc. 23.; ÖStA HHStA Jüngerer Staatsrat, Gremial 503/1864. Az Államtanács irata az ügyről, az Államtanács ülésének jegyzőkönyve. Bécs, 1864. jún. 17.

45 MNL OL D 185 1864:503. Zichy előterjesztése az uralkodóhoz. Bécs, 1864. ápr. 13. (fogalmazványát ld.: uo. 1864:503.)

azonban hónapokig nem döntött, mígnem végül július elején felmentette hivatalából Papot, egyúttal elrendelte a büntetőjogi eljárás indítását.⁴⁶

Közben tovább folyt a hadjárat Filep ellen. Tavasszal újra csak a nagysomkúti esperes nyújtott be panasziratot a kancelláriához kerületi iskolafelügyelői minőségében. Kijelentette, hogy Filep készakarva elhanyagolja a tanítók sorsát, lealacsonyítja a klérust, szerinte gyanús politikai előélettel rendelkezik, 1861-ben pedig az újoncozás alkalmával visszaéléseket követett el. Májusban az esperes Pálffyhoz is felírt, s további vádakot fogalmazott meg. Pálffy júniusban nyilatkozattételre szólította fel Filepet.⁴⁷

Közben már keresték az új főkapitányt. 1863 decemberében Forgách kancellár felvetette, hogy Mán József Máramaros megyei főispán, akit az uralkodó 1861 őszén felmentett megyéje vezetése alól, átvehetné a főkapitányságot. Ő azonban azt legfeljebb átmenetileg vállalta volna, mivel úgy ítélte meg, presztízscsökkenés lenne a számára. Ezért Pálffy már ekkor szóba hozta Sorbán Jánosnak, Bihar megye román harmadalispánjának nevét, s az ő kinevezését Forgách se ellenezte.⁴⁸ 1864 februárjában akadt egy önként ajánlkozó is törökfalvi Pap Zsigmond, Szatmár megyei és Kővár vidéki birtokos, Kővár vidéki törvényszéki ülnök személyében. (Ő feltehetőleg nem volt a korábbi főkapitány rokona, legalábbis erről beadványában nem szól.)⁴⁹ A kancellár cserét követően 1864 júniusában került újra elő az ügy. Pálffy korábbi javaslatait terjesztette elő (az előírások szerint minden posztra három jelöltet kellett az uralkodó elé terjeszteni rangsorolva, részletes indoklással), s azok között továbbra sem szerepelt Filep. Zichy kancellár felfigyelt erre, s külön indoklásra szólította fel Pálffyt. A helytartó kifejtette, hogy Filep hivatali működése ellen nem merült fel semmiféle kifogás, de mivel nincs tisztában Filep múltjával, nem javasolhatja főkapitánynak (azaz hatottak a politikai inszINUÁCIÓK). Különben is ki kell még vizsgálni az esperes által támasztott vádakot, de azt már az új főkapitány kinevezése után akarja elrendelni (egy külső, elfogulatlan személy által, mert nem akarja, hogy a főkapitány, ha a vizsgálat az esperes ellen ütne ki, azonnal összeütközésbe kerüljön az egész Pap Zsigmond vezette párttal).⁵⁰ Az uralkodó 1864. október végén Sorbánt nevezte ki Kővár vidék főkapitányává.

46 MNL OL D 185 1864:939. Az uralkodó döntése. Laxenburg, 1864. júl. 4.; MNL OL D 191 252. III.1864. Zichy leirata Pálffyhoz. Bécs, 1864. júl. 8.

47 MNL OL D 191 4028.III.1864. Pálffy jelentésfogalmazványa Zichyhez (Buda, 1864. júl. 31.) és Pálffy levélfogalmazványa Filephez (Buda, 1864. jún. 13.) (s. k. megjelöléssel).

48 MNL OL D 185 1863:1583. Pálffy jelentése Forgáchhoz (Buda, 1863. dec. 27.) és Forgách levélfogalmazványa Pálffyhoz (Bécs, 1864. jan. 15.); MNL OL D 185 1864:217. Pálffy jelentése Forgáchhoz. Buda, 1864. febr. 6.

49 MNL OL D 185 1864:505. Pap Zsigmond beadványa Forgáchhoz. Nagybánya, 1864. febr. 1. Prenninger nagyváradi rendőrigazgató kedvező véleményét adott róla. MNL OL D 191 4028. III.1864. Prenninger jelentése a helytartótanács elnökségéhez. Nagyvárad, 1864. júl. 30. Törökfalvi Pap Zsigmond júliusban megújította kérelmét. MNL OL D 191 252.III.1864. Privitzer leirata Pálffyhoz. Bécs, 1864. júl. 10.

50 MNL OL D 191 4028.III.1864. Zichy leirata Pálffyhoz (Bécs, 1864. júl. 28.) és Pálffy jelentésfogalmazványa Zichyhez (Buda, 1864. júl. 31.).

Végül nem indult formális eljárás az esperes legújabb panaszáról, de az ebbe nem nyugodott bele: az év végén Pálffy már két beadványáról írt Filep és Sebe ellen. Ekkor Pálffy arra utasította Sorbánt, hogy formális vizsgálat nélkül szerezzen „alapos tudomást” minderről. Hogy mindez időt vehetett igénybe, jelzi, hogy Pálffy 1865 márciusában is sürgette a választ.⁵¹ Hogy végül mit jelentett Sorbán, sajnos nem ismerjük.

Azonban Pap Zsigmond eltávolítása a Kővár vidéki kormányzattól és Pálffy határozott álláspontja e kérdésben nem jelentette azt, hogy a helytartó a sajtó terén megszakította volna az együttműködést Pappal, noha a *Concordia* néhány cikke nyomán adódtak feszültségek. 1864 februárjában például Pálffy rosszalta, hogy az újság az 1863 nyarán összeült erdélyi országgyűlés kapcsán a hivatalnoki létet öszszeférhetetlennek minősítette az országgyűlési képviselői státussal. Ez Erdélyben fölöttébb érzékeny pontnak számított, mert az 1863 nyarán összeült országgyűlésben igen magas volt a kormánytisztviselők (és a lelkészek) aránya.⁵² Késő tavasszal a lap több éles hangú cikkben bírálta a helytartótanácsot a hivatali nyelvhasználat kérdésében.⁵³ A június 2-án megjelent 41. számban az újság vehemensen kifogásolta, hogy Pálffy utasításának megfelelően a magyar nyelvű félhivatalos lap, a *Sürgöny* előfizetését ajánlották a Kővár vidéki községeknek, s Filep alkapitány törölte a községek költségvetéséből a *Concordia* előfizetését (erre korábban az előírások megszégésével Pap egyszerűen kötelezte a községeket). Filep kérte Pap felelősségre vonását rágalmazásért. A 44. szám a romániai általános szavazás eredményéről számolt be mint ünnepről az egész román nép életében, dicsérte a Kárpátokon túli testvérek hazafias buzgóságát, s közös imára hívott fel. Pálffy türelme eddigre elfogyott, haditörvényszéki vizsgálatot kezdeményezett, de október 21-én első fokon tényálladék hiányában felmentették Papot.⁵⁴ Ősszel a 78. számban *Denkschrift eines emigrirten Veterans* címmel közölt cikk miatt viszont az országos hadparancsnokság kezdeményezésére indult eljárás a lap ellen.⁵⁵ Mindennek ellenére Pálffy láthatólag nem akart lemondani Papnak a román lakosság körében feltételezett politikai befolyásáról.

A végjáték

A Pap Zsigmond és vádlott-társai (testvére, Pap István pénztárnok stb.) elleni bírósági eljárás lefolytatására a hétszemélyes tábla először Bihar megye, majd Pap kérésére, illetve a törvényszék túlterheltségére, továbbá a román nyelvet beszélő bírák hiányára hivatkozó felmentési kérelmére Máramaros megye bíróságát ren-

51 MNL OL D 191 4028.III.1864. Pálffy levélfogalmazványai Sorbánhoz. Buda, 1864. dec. 20., 1865. márc. 6.

52 MNL OL D 191 1772.IV.B.1864. Pap levele Pálffyhoz. Pest, 1864. febr. 27.

53 MNL OL D 191 3848.IV.B.1864. („Concordia hírlap” című gyűjtőakta). Pálffy levélfogalmazványa a pesti rendőrigazgatósághoz. Buda, 1864. máj. 15.

54 MNL OL D 191 3848.IV.B.1864. („Concordia hírlap” című gyűjtőakta).

55 MNL OL D 191 3848.IV.B.1864. („Concordia hírlap” című gyűjtőakta). Worafka pesti rendőrigazgató jelentése a helytartótanács elnökségéhez. Pest, 1864. nov. 22.

delte ki. (Pálffy ugyan ebbe csak jobb híján nyugodott bele, mondván, ott „a jelentékeny román elem elfogultságot szülhetne”, de a Szatmár megyei törvényszék a korábbi máramarosi megyei vezető elleni hasonló eljárással volt elfoglalva, Közép-Szolnok megyében pedig szerinte a „személyes viszonyok” nem tették lehetővé az eljárás lefolytatását.) Zichy kancellár 1864. október 29-én Szepessy Mihály megyei királyi biztost arra utasította, hogy a per folyamáról kéthetente küldjön jelentést számára. Végül 1865 májusában a bíróság felmentette a vádlottakat.⁵⁶ A törvényszéki vizsgálat során igen alaposan kitértek valamennyi vádpontra, de mivel a testvérek mindent tagadtak, illetve a legtöbb vitatott pontban megyei bizottmányi határozatokra és részben helytartótanácsi jóváhagyásokra hivatkozhattak, azt állapította meg a bíróság, hogy az előírásoknak megfelelően jártak el. Hihetőnek minősítették például azt is, hogy Pap, miközben Pesten megrendelte az értékes írókészletet a megyei főjegyző, Medán Endre (1848-ban a vidék román nemzetiségű aljegyzője) kérésére, nem tudta, hogy az valójában a saját maga részére készül; vagy hogy nem ő, hanem a kapitányság intézkedett, hogy a községi államkötvényeket a kapitányság által beszerzett Wertheim-féle tűzmentes pénzládban tárolják, s ezért került sor a begyűjtésükre, hiszen a falvakban nem volt őrzésükre biztonságos hely. A fizetésekkel kapcsolatos visszaélési vádakra pedig az volt a standard válasz, hogy minden megyei költségvetési kérdés főkapitányi hatáskör volt (ami igaz is), s a helytartótanács nem emelt kifogást.⁵⁷

A felmentő ítélet után Pap természetesen kérte előbbi állásának és rangjának megfelelő más államhivatalba való kinevezését, illetve beszüntetett fizetésének folyósítását.⁵⁸ Zichy készített erről előterjesztést 1865. április elején, de az ügy végül az 1865. június 26-án kinevezett új magyar kancellár, Mailáth György asztalára került, aki a néhány hétig még hivatalban lévő Pálffytól kért felvilágosítást, majd annak leváltása után Sennyey Pál báró tárnokmester, a helytartótanács szintén új vezetője fogalmazott előterjesztést. Sennyey a felmentés ellenére úgy vélte, a feltárt ügy Pap „tisztakezűségére homályt vet”, s ha más nem is, de „tapintatlanság és önkényeskedés” hivatali eljárásaiban biztosan kimutatható. Ezért újra alkalmazásáról hallani sem akart, ugyanakkor javasolta, hogy kapjon egyszeri kegydíjként 2000 forintot, azaz egykori főkapitányi éves fizetését, tekintettel a román nemzetiség körében élvezett népszerűségére, a kormányzat irányában mutatott „némi” ér-

56 MNL OL D 191 252.III.1864. Pálffy jelentésfogalmazványa Zichyhez (Buda, 1864. júl. 13.) és Török Bálint gróf átiratai Pálffyhoz (Pest, 1864. szept. 16., okt. 17.); MNL OL D 191 14 356. III.1863. Pap beadványa a hétszemélyes táblához. Dátum nélkül (hátdalalon: ér. 1864. okt. 4.). A bírósági vizsgálat iratait, Pap József és Zsigmond kihallgatási jegyzőkönyveit ld.: MNL OL D 191 1864:595. („Pap Zsigmond és társai elleni vizsgálat” című külön csomó). Ld. még MNL OL D 185 1865:528. Szepessy jelentése a kancelláriához. Máramarossziget, 1865. máj. 23.; MNL OL D 191 3573.III.1865. Szepessy jelentése Pálffyhoz. Máramarossziget, 1865. júl. 22.

57 MNL OL D 185 1865:237. Láhner Antal törvényszéki ülnök és Lipcsey Pál megyei tisztí ügyész aláírásával irat Héder János Máramaros megyei másodalispánhoz és törvényszéki elnökhöz. Sziget, 1865. febr. 23.; MNL OL D 185 1865:528. Szepessy jelentése a kancelláriához. Máramarossziget, 1865. máj. 23. Csatolva a bírósági ítéletet.

58 MNL OL D 185 1865:662. Mailáth György magyar kancellár levélfogalmazványa Pálffyhoz. Bécs, 1865. jún. 24.

demeire, s jelentsék ki, hogy majd üresedés esetén folyadjon megfelelő helyre az újraalkalmazásért. Ezt Mailáth is támogatta.⁵⁹

Újabb petíciós mozgalom szervezéséről adott hírt azonban szeptemberben Sennyey. Ezúttal a máramarosi románok nevében nyújtottak be kérvényt a helytartótanácsához (az első aláíró Pável Mihály máramarosi román püspöki helynök), amiben Papról „nemzetünk egyik legjelesebb férfia”-ként szóltak, akit „ármányszülte feladások” mozdítottak el helyéről. Kérték újraalkalmazását vagy eredeti posztjára való visszahelyezését, vagy a Máramarossal szomszédos valamelyik megyébe való főispáni kinevezését, esetleg a kancelláriára való udvari tanácsosi kinevezés formájában. Ő a román nemzet előtt „valódi mártyr gyanánt tekintendő, kinek neve megemlékezésénél még a késő kor is tisztelettel meg fog hajolni”.⁶⁰ Kővár vidéki magyar földbirtokosok viszont (az első aláíró Filep István volt, s az aláírók között szerepelt Katona is) beadványban kérték Sorbán leváltását s Ujfalussy Miklós Szatmár megyei volt alispán főkapitánnyá való kinevezését. Sennyey hajlott volna a kérés teljesítésére, de Mailáth kancellár – mivel igyekezett, ahol csak lehetett, egyelőre hivatalban tartani a megyei vezetőket s minimalizálni a hivatalnoki kar változását – azt nem támogatta, így azután Sorbán hivatalban maradhatott.⁶¹

Mailáth előterjesztését az uralkodó októberben jóváhagyta, s a végkielégítést az év végéig kifizették Pap számára. A határozat kimondta, hogy Pap „hivatalviselési képességét el nem veszítette, előforduló üresedések esetében újabb alkalmazásaért maga útján folyadhatik”.⁶²

Eközben már gőzerővel folytak országszerte az országgyűlési választások. Pap Zsigmond Nagybányán indult, de Kovács Lőrinc honvéd őrnagy ellenében alulmaradt. Kővár vidékén viszont a kisnyíresi felső kerületben megválasztották, a visszalépett Buttyán László ellenében. (1869-ben pedig majd a Naszód vidéki Radnán lesz képviselő. Mindkét ciklusban a Deák-párt tagjának számított, és igen aktív volt a román nemzetiségi érdekek védelmében. Később nem szerepel az országgyűlési képviselők névsorában.) Nem aratott viszont sikert Filep István, aki a remetei választókerületben alulmaradt Medán Endrével, a történetünkben is szereplő főjegyzővel szemben (miközben a szintén itt induló Papp József messze leszakadva mögöttük a harmadik helyen végzett). 1869-ben azonban Filepet Nagy-

59 MNL OL D 185 1865:963., 1056. Sennyey jelentései Mailáthhoz. Buda, 1865. aug. 27., szept. 12.; Mailáth és Pálffy levélváltását ld.: MNL OL D 191 3573.III.1865. (ugyanitt Sennyey aug. 27-i jelentésének fogalmazványa); MNL OL D 191 47.III.1866. Az országos pénzügyigazgatóság átirata a helytartótanács elnökségéhez. Buda, 1865. dec. 29.

60 MNL OL D 191 3573.III.1865. Sok aláírással irat Sennyeyhez a máramarosi románok nevében (dátum nélkül) és Sennyey jelentése Mailáthhoz (Buda, 1865. szept. 12.).

61 MNL OL D 191 371.III.1866. Mailáth leirata Sennyeyhez (Bécs, 1865. okt. 2.), tizenkét aláírással beadvány Mailáthhoz (dátum nélkül) és Sennyey jelentésfogalmazványa Mailáthhoz (Buda, 1865. szept. 30.).

62 MNL OL D 185 1865:1361. Mailáth előterjesztése az uralkodóhoz. Bécs, 1865. okt. 18.; MNL OL D 191 3573.III.1865. Mailáth leirata Sennyeyhez. Bécs, 1865. okt. 23.

somkúton megválasztották képviselőnek. A parlamentben a Deák-pártot támogatta, a későbbi ciklusokban viszont nem találjuk nevét a képviselők között.⁶³

*

Pap rövid, de szövevényes és fordulatokkal teli hivatalnoki pályafutása a Schmerling-provizóriumbeli közigazgatás gyenge pontjaira mutat rá: a centralizált rendteremtés igénye a megyevezetők kezében koncentráltá személyes felelősség terhe alatt az igazságszolgáltatást és a közigazgatást, minden helyi kontroll lehetősége nélkül. Az 1848-ig fennállt megyei igazgatás hagyományainak újjáéledésével 1861-ben azonban megjelentek annak árnyoldalai is: a nepotizmus, vesztegetés, önkény. A egyes lakosságú s így nemzetiségi feszültségekkel terhelt megyékben ráadásul a helyi nemzetiségi elitnek vetélkedése tovább súlyosbította a helyzetet, mivel a nepotizmus könnyen nemzetiségvédő álarcot is ölthetett – sőt maguk az elkövetők öszintén hitték is, hogy nemzetiségi érdeket (is) védenek –, de a hivatalnokok elleni gyanúsítások, feljelentgetések motívumai között is kimutatható a nemzetiségi rivalizálás. A helytartótanács csak súlyos panaszok esetén avatkozott be, mert a politikai érdekek inkább a hivatalnoki kar tekintélyének erősítését, semmint megrendítését igényelték. Bár Pálffy Móric helytartó kérelmelhetetlen harcot hirdetett a hivatali visszaélések ellen, csak a kirívóbb esetek (Máramaros, Csanád megye, Kővár vidék) orvoslására futotta ereje. A nemzetiségi mozgalmak ismert személyiségei elleni fellépésben igencsak óvatosságot parancsolt az a szempont, hogy a hivatali eljárást azonnal mint nemzetiségi sérelmet lehetett fent és lent is interpretálni – merthogy hasonló visszaélések, ha nem is ilyen halmozottan és ilyen nagyságrendben szerte az országban folytak, magyar és nem magyar tisztviselők részvételével.

Nem véletlen ezek után, hogy történetünk főhőseinek karrierje tovább ívelt a kiegyezés után is, ahogyan a román és magyar helyi politikai elit küzdelme is folytatódott. 1867 tavaszán Medán Endre vezetésével a román kerületi bizottmányi tagok javasolták, hogy a vidék közigazgatási és törvénykezési nyelve kizárólag a román legyen. Ezt az időközben kinevezett Ujfalussy Miklós főkapitánynak sikerült megakadályoznia, ahogy azt is elérte, hogy Medán tiltakozása ellenére a vidék bizalmi iratot intézzen az országgyűléshez és az Andrássy Gyula vezette kormányhoz. A lezajlott tisztújítás eredményeképpen ugyanakkor megerősítették első alkapitányi tisztségében Pap Józsefet, de másodalkapitányként hivatalában maradt Filep István is, ahogy Buttyán László továbbra is főügyész volt. A törvényszéki ülnökök sorában ott találjuk Medán Endrét, Katona Miklóst és Sebe Sándort, a szolgabírók között Pap Miklóst és Belbe Jánost. Nem hiányoztak persze ez alkalommal sem a választást követő ünnepi tósztok a magyarok és románok együttműködését éltetve: „[...] mindnyájan azon hitet és meggyőződést vittük magunkkal, hogy eddig annyira zilált és félrevezetett vidékünk, miként egyik román felkő-

63 *Ruszoly J.*: i. m. (2. jz.) 357., 361–365.; *Uő*: A választási bíráskodás Magyarországon 1848–1948. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1980. 115., 122–123., 258., 260.; *Adalbert Toth*: Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848–1892. Oldenbourg, München, 1973. 301–302.

szöntésben hallók, mint hü leánya hazánknak, visszahajlik az édesanya kebelére, s nem fogja magát ezentul mostohának érezni”.⁶⁴ Az egykori ádáz ellenfelek együttműködést vállaltak, de nem tudjuk, magukban mit gondoltak. Hogy a dualizmus első időszakában a helyi és országos nemzetiségi küzdelmek mellett a hivatali és politikai korrupció is oly hangosan vitatott jelenséggé vált, nem lehetett váratlan a kortársak számára.⁶⁵ Amikor Pap Zsigmond közzétette a *Concordia* új előfizetői felhívását, már az 1868 decemberében elfogadott nemzetiségi törvény hatályba lépése után, a nemzetiségek egyetértését jelölte meg fő céljaként, de programjába a hivatalviselés problémáit is belefoglalta: „Az elharapódzott atyafisági, sógorsági, komasági félszeg politikát nem pártolhatjuk; megtámadandjuk e politikai szörnyt mindenütt, hol kihívólag fejét felemelné. A hivatalnokok alkalmazásánál kívánjuk, hogy csak a képesség, a szorgalom, a becsületesség, a hazafiui érdem, és ezen nélkülözhetetlen kellékeken felül: a különféle nemzetiségi igények is tekintetbe vétessenek.”⁶⁶ Publicistaként a hivatali visszaélések elleni harc bajnokaként lépett fel – nem tudjuk, hogyan értékelte visszatekintve saját közigazgatási működését.

ÁGNES DEÁK

ABUSE OF OFFICE IN THE FRAMEWORK OF ETHNIC STRUGGLES

(THE REGION OF KŐVÁR, 1861–1863)

Although, during the so-called provisory Schmerling regime (November 1861 – July 1865), the ruler suspended the working of autonomous county administration in Hungary, several elements of county government continued to function nevertheless, offering opportunities for corruption, nepotism and protection. In the autumn of 1863 an inquisition was pursued against the captain-in-chief of the region of Kővár, Zsigmond Pap (Sigismund Pop), whereupon he was removed from his office. While the population of the region was predominantly Romanian, within the ranks of the traditional noble elite the offices were shared between Romanians and Hungarians. Conflict within the local elite was further fuelled by national antagonism. The paper explores the official abuses revealed by the inquisition, demonstrating those structural features of the county administration that were liable to misuse in these years.

Deák Ágnes (Szegedi Tudományegyetem)

64 Pesti Napló 1867. máj. 17. („Hatósági élet” című rovat).

65 Vö. *Cieger András*: Politikai korrupció a Monarchia Magyarországon, 1867–1918. Napvilág Kiadó, Bp., 2011.

66 „Előfizetői felhívás »Concordia« czimű politikai és gazdasági lapra”. Pap Zsigmond tulajdonos-szerkesztő aláírásával, keltezés nélkül. Országos Széchényi Könyvtár, Kisnyomtatványtár.

CONTENTS

STUDIES

- Arno Strohmeyer: Trends and Perspectives in Early Modern Diplomatic History.
The Case of Habsburg Diplomats in Constantinople 177
- Ágnes Deák: Abuse of Office in the Framework of Ethnic Struggles
(The Region of Kővár, 1861–1863) 199
- Ákos Bartha: The unmandated period of Endre Bajcsy-Zsilinszky
in the Smallholders' Party (1936–1939) 221
- Penka Pejkovszka–Gábor Demeter: Immigrants and and their integration
into the labour market in interwar Hungary 261

WORKSHOP

- Éva B. Halász: General Congregations in Slavonia in the 13th and 14th Centuries 283
- Ingrid Papp: Remembrance of the Founders of the Lutheran Church
amongst Slavic-tongue Town Citizens in the 17th-century Hungary 299
- Pál Fodor: The imam of Budapest: An attempt at integrating the Muslims of Bosnia
(1909–1911) 315

DOCUMENTS

- Alessandro Di Bari: Unpublished charters of Sigismund of Luxemburg preserved
in Friauli (1411–1418) 325

REVIEW ARTICLE

341

E számunk szerzői

BARTHA ÁKOS PhD, posztdoktori kutató (MTA BTK TTI) • DEÁK ÁGNES, az MTA doktora, egy. tanár (SZTE) • DEMETER GÁBOR PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • ALESSANDRO DI BARI (Università degli studi di Trieste) • FODOR PÁL, az MTA doktora, tud. tanácsadó (MTA BTK TTI) • B. HALÁSZ ÉVA PhD, tud. munkatárs (MTA–SZTE–MOL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport) • MÜLLER ROLF PhD, tud. kutató (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára) • PAPP INGRID, tud. segédmunkatárs (MTA BTK Irodalomtudományi Intézet) • PENKA PEJKOVSZKA DSc, docens (Bolgár Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet) • ARNO STROHMEYER, egy. tanár (Salzburgi Egyetem)

MOL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

SZTE = Szegedi Tudományegyetem

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható